

Avaliación da competencia comunicativa intercultural en Bacharelato. O CPR Plurilingüe La Salle

Evaluación de la competencia comunicativa intercultural en Bachillerato. El CPR Plurilingüe La Salle

Assessing Intercultural Communicative Competence in Upper Secondary Education. CPR Plurilingüe La Salle

Alicia Castiñeiras Domínguez¹, Reyes Fernández González²

¹ aliciacasdo@gmail.com

² ofoe-to@uvigo.es

Recibido: 27/6/2019

Aceptado: 21/4/2020

Copyright ©

Facultad de CC. de la Educación y Deporte.
Universidad de Vigo

Dirección de contacto:

Alicia Castiñeiras Domínguez
aliciacasdo@gmail.com

Resumo

A competencia comunicativa intercultural (CCI), definida como a capacidade de interactuar de xeito efectivo con persoas doutras culturas, está adquirindo relevancia nun mundo cada vez máis globalizado. O obxectivo deste traballo é analizar a CCI do alumnado de Bacharelato para determinar o seu nivel de competencia e servir como ferramenta para a comunidade educativa. O instrumento empregado para o estudo é un cuestionario adaptado da Intercultural Communicative Competence Scale, que se aplicou nunha mostra de 52 estudantes do CPR Plurilingüe La Salle de Santiago de Compostela. A principal conclusión da investigación é que a CCI é máis elevada no alumnado capaz de recoñecer a existencia de discriminación cara a persoas doutras culturas. Non se atoparon diferenzas estatísticas significativas en canto ó sexo nin á exposición previa a outras culturas.

Palabras clave

Competencia Comunicativa Intercultural, Cultura, Linguas Estranxeiras, Bacharelato

Resumen

La competencia comunicativa intercultural (CCI), definida como la capacidad de interactuar de forma efectiva con personas de otras culturas, está adquiriendo relevancia en un mundo cada vez más globalizado. El objetivo de este trabajo es analizar la CCI del alumnado de Bachillerato para determinar su nivel de competencia y servir como herramienta para la comunidad educativa. El instrumento utilizado para el estudio es un cuestionario adaptado de la Intercultural Communicative Competence Scale, que se aplicó en una muestra de 52 estudiantes del CPR Plurilingüe La Salle de Santiago de Compostela. La principal conclusión de la investigación es que la CCI es más elevada en el alumnado capaz de reconocer la existencia de discriminación hacia personas de otras culturas. No se encontraron

diferencias estadísticas significativas en cuanto al sexo ni a la exposición previa a otras culturas.

Palabras clave

Competencia Comunicativa Intercultural, Cultura, Lenguas Extranjeras, Bachillerato

Abstract

Intercultural communicative competence (ICC), defined as the ability to interact effectively with people from other cultures is gaining relevance in an increasingly globalized world. The aim of this paper is to analyze the ICC of upper secondary students to determine their level of competence and to serve as a tool for the education community. The instrument used for the study is a questionnaire adapted from the Intercultural Communicative Competence Scale, which was applied to a sample of 52 students from the CPR Plurilingüe La Salle in Santiago de Compostela, Spain. The main finding of the investigation is that ICC is higher in students that are able to recognize the existence of discrimination against people from other cultures. No statistically significant differences were found regarding gender or previous exposure to other cultures.

Key Words

Intercultural Communicative Competence, Culture, Foreign Languages, Upper Secondary Education

1. MARCO TEÓRICO

1.1. Estado da cuestión

A partir dos anos 70, co auxe do método comunicativo, a ensinanza de linguas centrouse na adquisición da competencia comunicativa que, como apuntan Coste, Moore e Zarate (2009), se interpretou maioritariamente como competencia comunicativa lingüística máis que como competencia comunicativa intercultural. Así, o papel da cultura na ensinanza de linguas reduciuse á introdución de pequenas pílulas con contidos culturais sobre algún dos países nos que se fala a lingua (Paricio, 2014).

O termo competencia intercultural, definida como a “capacidade do falante de interactuar con outros, de aceptar outras perspectivas e percepcións do mundo, de mediar entre estas perspectivas e de ser conscientes da diferenza” foi acuñado por Byram e Zarate (1997, pp. 14-18), que afirman que a ensinanza da competencia lingüística non se pode separar da ensinanza da competencia intercultural.

Máis adiante, Byram, Grivkova e Starkey (2002) describiron a competencia intercultural como a “capacidade de alcanzar un entendemento común con persoas con diferentes identidades sociais e de interactuar con persoas como seres humanos complexos que teñen identidades múltiples e a súa propia individualidade” (p. 5). Estes autores avogan por un cambio de paradigma, dende a ensinanza centrada nos contidos culturais, a un modelo no que se prime o desenvolvemento das competencias que os e as estudantes precisarán para relacionarse con éxito con persoas doutras culturas ou con outras identidades. Así, a aprendizaxe memorística de datos debe substituírse por actividades que fomenten a flexibilidade do alumnado e lle proporcionen as habilidades analíticas precisas para enfrontarse a unha grande variedade de escenarios interculturais.

Esta asociación entre a competencia lingüística e a intercultural tamén está presente no Marco Común Europeo de Referencia para as Linguas (MCER), que sinala a importancia da competencia intercultural entre as habilidades necesarias para levar a cabo as tarefas comunicativas nunha lingua estranxeira. De acordo co MCER as habilidades interculturais inclúen “a habilidade de relacionar a cultura estranxeira coa cultura de orixe, a sensibilidade cultural e a capacidade de identificar e empregar estratexias para relacionarse con outras culturas, a capacidade de actuar como intermediario cultural entre a cultura estranxeira e a propia e de lidar cos malentendidos e conflitos interculturais, así coma a capacidade de superar as relacións estereotipadas” (Consello de Europa, 2001, pp. 104-105). Recentemente, o Companion Volume introduciu novos descritores para a competencia pluricultural (Consello de Europa, 2018). Por exemplo, no nivel B1 agárdase que o falante “poida actuar de acordo ás convencións relativas á postura, contacto visual e distancia a outras persoas”, e no nivel C2 que “poida iniciar e controlar as súas accións e formas de expresión de acordo ó contexto, tendo en conta as diferenzas culturais e facendo axustes sutís para previr e/ou resolver malentendidos e incidentes culturais” (p. 159).

Con respecto ós elementos que conforman a competencia intercultural, como sinalan Spitzberg e Chagnon (2009), a maioría de modelos teóricos distinguen tres compoñentes: afectivo, condutual e cognitivo. Seguindo a González Plasencia (2016, pp. 178-182), o compoñente afectivo refírese á disposición do falante respecto á comunicación intercultural e ás actitudes que adopta cando se atopa nese contexto; o compoñente condutual (tamén chamado procedemental) comprende as habilidades e destrezas que se deben activar na interacción –deducir patróns de comportamento, estratexias de compensación na comunicación ou identificación de diferenzas na comunicación non verbal–; e o compoñente cognitivo recolle aqueles saberes xerais que son precisos para ser efectivos neste tipo de comunicación –importancia dos roles, rituais ou hábitos comunicativos ou influencia da cultura comunicativa–.

Non obstante, entre os modelos que non seguen a anterior clasificación podemos destacar o de Byram et al. (2002, pp. 7-9), que distingue cinco compoñentes (actitudes interculturais, coñecementos, capacidade de interpretación e entendemento, capacidade de descubrimento e interacción e conciencia cultural crítica) ou o de Fantini (2009, pp. 457-476) que sinala catro dimensións (coñecemento, actitudes positivas, habilidades e conciencia).

Na actualidade, a dimensión intercultural está presente en Galicia no currículo vixente na ESO e no Bacharelato, que organiza a materia de Primeira Lingua Estranxeira en 5 bloques ou actividades de lingua, un deles dedicado ó “coñecemento da lingua e a conciencia plurilingüe e intercultural” (Decreto 86/2015). Se ben a importancia da competencia comunicativa na aprendizaxe de linguas (que é de seu intercultural) resulta innegable, coincidimos con Sercu (2005) en que non debería ser competencia exclusiva do profesorado e do alumnado de linguas estranxeiras.

1.2. Pertinencia do estudo

O auxe das investigacións sobre competencia comunicativa intercultural (CCI) durante os últimos anos produciuse de xeito paralelo ó desenvolvemento do proceso de globalización mundial. No ano 2017 alcanzáronse os 258 millóns de migrantes

internacionais no mundo (o cal equivale a un 3,4% da poboación mundial) e durante as últimas décadas rexístrase unha marcada tendencia á alza, como se ve na Figura 1.

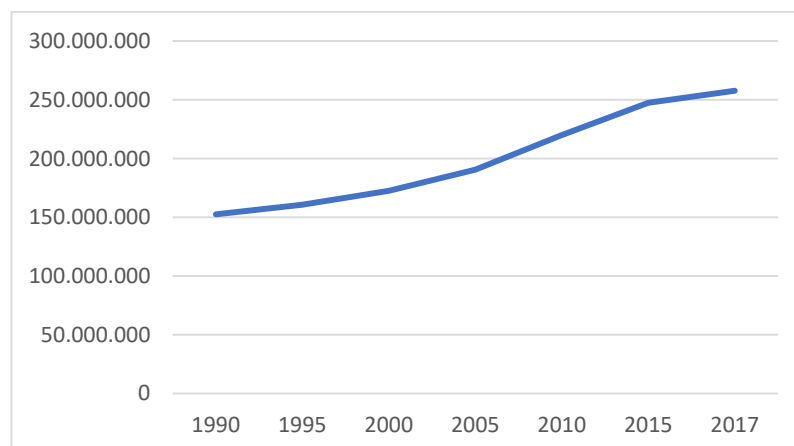

Figura 1. Número de migrantes internacionais. Fonte: Dpto. de Asuntos Económicos e Sociais das Nacións Unidas (DAES, 2019)

En España, a cifra de inmigrantes está a medrar desde o ano 2013, alcanzando un total de 532.132 en 2017. Entre os anos 2010 e 2013 obsérvase a tendencia contraria, co descenso da inmigración e o aumento da emigración de persoas españolas ó exterior (ver Figura 2). Ambos fluxos migratorios –inmigración e emigración– dan conta da necesidade da cidadanía de dispoñer dunha competencia de comunicación intercultural ben desenvolvida.

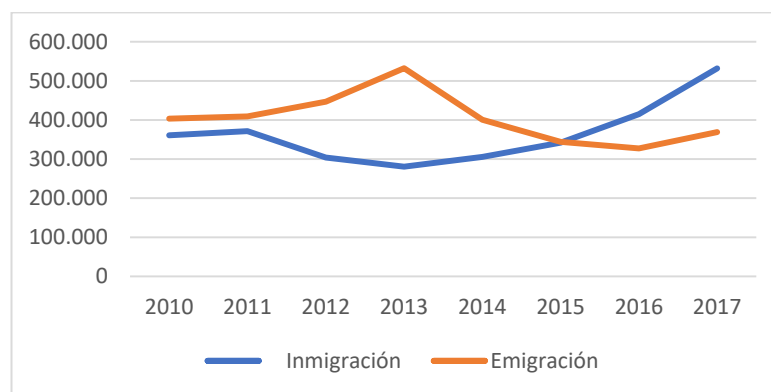

Figura 2. Fluxo migratorio en España. Fonte: INE (2019)

Este aumento do número de persoas inmigrantes en España reflíctese tamén nas aulas, que cada vez contan cun maior nivel de multiculturalidade. No curso 2017-2018 (ver Táboa 1), as persoas estranxeiras representaban o 8,8% da totalidade do alumnado de todas as ensinanzas non universitarias do conxunto do Estado español (un 10,3% tendo en conta soamente os centros públicos). Trátase dunha realidade á que tanto profesorado coma alumnado se deben afacer e que representa unha grande oportunidade para mellorar as competencias comunicativas interculturais dos/as estudantes.

Titularidade do centro	Ensinanzas non universitarias	ESO	Bacharelato	FP Básica	FP Grado Medio	FP Grado Superior
Todas	8,8	8,9	6,3	15,9	8,5	6,1
Pública	10,3	10,2	6,8	15,8	8,8	6,1
Privada	5,7	6,4	4,8	16,1	7,5	5,9

Táboa 1. Porcentaxe de alumnado estranxeiro do Estado español por ensinanza e tipo de centro (curso 2017-2018). Fonte: Ministerio de Educación e Formación Profesional (2019)

Como se observa na Figura 3, as estatísticas sobre comercio exterior tamén demostran a crecente internacionalización da economía española. Tanto as exportacións coma as importacións españolas presentan un considerable crecemento dende hai máis de 20 anos. Esta tendencia, favorecida polas posibilidades que nos brindan as novas tecnoloxías da información, converte a competencia comunicativa intercultural nunha das habilidades clave no acceso ó mercado laboral, que demanda traballadores e traballadoras que poidan comunicarse de xeito efectivo con persoas de diferentes culturas.

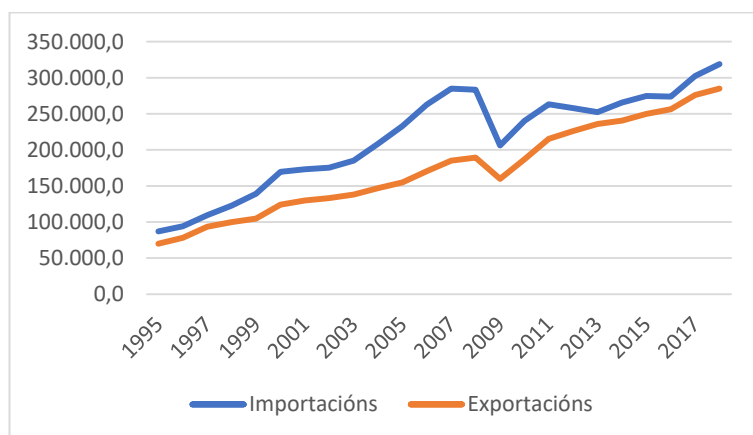

Figura 3. Evolución do comercio exterior español (1995-2018). Fonte: Ministerio de Industria, Comercio y Turismo (2019)

1.3. Outros estudos

Durante os últimos anos, publicáronse unha gran cantidade de investigacións relativas a diferentes aspectos da competencia comunicativa intercultural. Se ben non é posible citar toda a literatura existente, parécenos pertinente mencionar algunhas liñas de investigación de especial interese relacionadas coa competencia comunicativa intercultural no ámbito educativo.

En primeiro lugar, dentro das investigacións centradas na etapa de Educación Primaria destacamos as de Hernández Bravo (2011), que detectou falta de competencia para relacionarse con compañeiros e compañeiras doutras culturas e unha maior predisposición a relacionarse con persoas doutras culturas no alumnado de menor idade. Por outra banda, o alumnado estudado por Sanhueza e Cardona (2009) tiña un alto grao de aceptación das diferenzas, pero mantiña unha actitude pasiva e a súa sensibilidade intercultural era superior no caso do alumnado inmigrante.

En canto á Educación Secundaria, é preciso subliñarmos o traballo de Ballesteros Moscosio e Fontecha Blanco (2019), cuxos resultados apuntan que a pesar de que o

alumnado presenta certo grao de adquisición da competencia intercultural, mostra estereotipos cara ás persoas doutras culturas, polo que defenden a necesidade dun currículo intercultural “no que a través de ferramentas e metodoloxías de aprendizaxe cooperativa se aborden contidos curriculares desde unha visión múltiple de coñecementos, tolerancia e igualdade” (p. 21). No ámbito internacional destaca a análise de Spychala (2007), centrada no tratamento da competencia intercultural nos libros de texto de español como lingua estranxeira empregados en Educación Secundaria en Polonia. Os resultados desta investigación mostraron que os manuais presentan contidos culturais, pero non de xeito que se desenvolva a competencia intercultural e suxiren falta de preocupación por transmitir ó alumnado as diferenzas culturais entre a cultura propia e a española.

Por outra banda, con respecto á actitude do profesorado de linguas estranxeiras, Clouet (2012) levou a cabo unha investigación en centros de Secundaria das Illas Canarias que puxo de manifesto que o profesorado de inglés como lingua estranxeira está centrado no desenvolvemento da competencia lingüística e deixa de lado a competencia intercultural.

Alén das investigacións centradas nunha etapa educativa concreta, gustaríanos resaltar o estudo de Ruiz-Bernardo, Sanchiz-Ruiz e Gil-Gómez (2014), realizado a persoas de entre 15 e 30 anos na provincia de Castelló, que demostrou que existe correlación entre o nivel educativo acadado e unha maior competencia intercultural.

Con respecto ás investigacións centradas na educación superior, destacan diversos traballos centrados no impacto da participación en programas de intercambio, con resultados diversos. Mentres que autores como Lázár (2015) conseguiron demostrar que os intercambios internacionais teñen un impacto positivo na competencia comunicativa intercultural, Lokkesmoe, Kuchinke e Ardichvili (2016) concluíron que non resultan significativos. Neste ámbito cómpre sinalar tamén o traballo de He, Lundgren e Pynes (2017), relativo ós efectos das estadias no estranxeiro no profesorado en activo, que sinala que as experiencias internacionais non garanten unha maior competencia intercultural. Ademais, publicáronse diversos estudos relacionados co emprego de redes sociais para promover a competencia comunicativa intercultural do alumnado de linguas estranxeiras, como o de Özdemir (2017), que defende o seu emprego, e Jin (2015), que obtivo tanto resultados positivos coma negativos.

Por último, é preciso mencionar outros traballos dedicados a avaliar a competencia comunicativa intercultural en aulas de linguas estranxeiras noutros países, entre eles o de Toyoda (2016), que estudou a alumnado australiano universitario de xaponés, chegando á conclusión de que é posible desenvolver a competencia intercultural sempre que o ambiente de aprendizaxe sexa axeitado. Tamén cómpre destacar a Messina (2015), que se centrou na ensinanza de español a alumnado alemán, detectando a ausencia da avaliación da competencia intercultural nos principais manuais empregados, polo que propón o emprego dunha rúbrica de autoavaliación desta competencia.

Ademais, non podemos esquecernos das investigacións sobre a eficacia dos cursos específicos de comunicación intercultural realizados no país de orixe, entre os que destaca o traballo de Wang e Kulich (2015), que demostra que son un medio efectivo para desenvolver a competencia intercultural.

2. OBXECTIVOS DO TRABALLO E HIPÓTESES DE INVESTIGACIÓN

O obxectivo xeral desta investigación é avaliar o nivel de competencia comunicativa intercultural do alumnado de dous grupos de 1º de Bacharelato do CPR Plurilingüe La Salle, situado en Santiago de Compostela, tanto de forma global, como atendendo ó nivel que os e as estudantes presentan en cada un dos seus compoñentes (afectivo, condutual e cognitivo), así coma nas diferentes áreas que os conforman (ver Táboa 2).

A principal hipótese da que partimos é que o currículo académico actual non desenvolve suficientemente esta competencia e, polo tanto, o alumnado presentará carencias neste ámbito. Concretamente, agardamos que as principais carencias do alumnado se detecten nos subcompoñentes que conforman o compoñente condutual.

Escala	Subescala
Compoñente afectivo	Apertura e disposición
	Flexibilidade e distanciamento
	Autoconfianza
	Respecto
	Empatía
Compoñente condutual	Desfrute
	Adecuación contextual
	Xestión e resolución de problemas
	Análise e planificación
	Interpretación
	Planificación
	Adaptación
	Xestión da comunicación non verbal
	Xestión da comunicación verbal
	Aproximación ó coñecemento
	Identificación de semellanzas e diferenzas
	Abstracción e predición
Modificación e verificación	
Compoñente cognitivo	Identidade cultural
	Cultura material
	Cultura comunicativa

Táboa 2. Compoñentes da competencia comunicativa intercultural. Fonte: González Plasencia (2016, pp. 178-182)

A seguinte hipótese que formulamos é a existencia dunha clara correlación entre a competencia comunicativa intercultural e a frecuencia de contacto con persoas de diferentes culturas, de xeito que a maior nivel de contacto se detectará unha maior CCI. Paralelamente, consideramos que as persoas cuxas relacións interculturais se dean dentro da familia obterán unha puntuación máis elevada.

Por último, agárdase que o alumnado que afirme que non existen situacións de discriminación cultural en Galicia obteña os resultados máis negativos na proba. Non se espera obter diferenzas significativas segundo o sexo do alumnado.

Unha vez realizado o estudo poderemos determinar se a competencia comunicativa intercultural do alumnado de 1º de Bacharelato do centro analizado é axeitada e se existen carencias nalgunha das áreas avaliadas. Ademais, especificarase cales son as áreas concretas que precisan ser reforzadas de acordo coa investigación.

As conclusións deste proxecto deberán servir como fonte de información para a planificación curricular da ensinanza de linguas estranxeiras, así como para a elaboración dos Plans de Acción Titorial na Educación Secundaria.

3. MATERIAL E MÉTODOS

3.1. Tipo de estudo

En primeiro lugar, pola natureza dos datos e a análise efectuada, podemos situar o procedemento metodolóxico do estudo dentro do paradigma cuantitativo. Por outra banda, trátase dunha investigación transversal, pois estuda unha serie de fenómenos (actitudes, comportamentos e coñecementos) nun momento determinado, sen facer un seguimento do grupo para coñecer a súa evolución ó longo do tempo. A recollida de datos levouse a cabo o 23 de abril de 2019 entre as 09:55 e as 10:15 no primeiro grupo e entre as 13:25 e as 13:45 no segundo.

3.2. Participantes

A poboación obxecto de estudo está formada polo alumnado matriculado no primeiro curso de Bacharelato (106 estudantes) do CPR Plurilingüe La Salle, en Santiago de Compostela. Tras realizar unha mostraxe por conveniencia, obtívose unha mostra dun total de 52 estudantes pertencentes ós grupos A e B, de 26 estudantes cada un.

3.3. Instrumento

Para a recollida de datos adminístrouse un cuestionario deseñado *ad hoc* baseándose en cuestións seleccionadas da escala *Intercultural Communicative Competence Scale* (ICCS) de González Plasencia (2019). Os criterios empregados polas investigadoras para efectuar a selección das cuestións presentes finalmente no cuestionario foron:

- Inclusión de cuestións referidas a tódalas dimensións, tanto nas escalas como nas subescalas,
- Minoración nunca inferior ó 50% no contido de cada unha das escalas para manter a validez e fiabilidade do instrumento empregado.
- Redución do tempo empregado polo alumnado na súa resposta, para interferir o menos posible no desenvolvemento das aulas e para non influír no cansazo das e dos estudantes, que á súa vez puidese provocar que as súas respostas non fosen efectuadas con reflexión e sinceridade.

Así mesmo, tomouse a decisión de reducir as alternativas de resposta a 4, e eliminar a opción intermedia, xa que en ocasións as persoas optan por esta resposta neutra cando non queren reflexionar sobre a súa situación.

O 'novo' cuestionario foi revisado por dúas expertas en Educación Secundaria: unha docente do CPR Plurilingüe La Salle con 21 anos de experiencia e unha docente do IES Soutomaior con 13 anos de experiencia.

Tanto o cuestionario inicial como o cuestionario empregado neste estudo poden consultarse nos Anexos I e II, respectivamente.

O cuestionario estrutúrase en dous bloques principais:

Bloque I: variables sociodemográficas.

Bloque II: variables referidas á Competencia Comunicativa Intercultural (CCI), dispostas de xeito aleatorio.

O cuestionario adminístrouse a través de Google Formularios e incluía unha breve descrición na que se invitaba ó alumnado a participar de xeito anónimo e voluntario,

garantíndolle a confidencialidade da información e a protección dos datos, e no que se lle solicitaba sinceridade. As instrucións foron as mesmas nos dous grupos e leváronse a cabo por parte da mesma persoa co fin de evitar sesgos.

Este instrumento ten como obxectivo estudar os tres compoñentes da competencia comunicativa intercultural que establece a Intercultural Communication Competence Scale, baseándose en estudos similares ós presentados no apartado 1 deste traballo: o compoñente afectivo (actitudes), o compoñente condutual (habilidades e destrezas) e o compoñente cognitivo (coñecementos). Á súa vez, estes compoñentes (ou escalas) están compostos por diferentes subescalas (ver Táboa 3) que constan de distintas afirmacións nas que o alumnado ten que amosar o seu grao de acordo ou desacordo (Moi de acordo, Algo de acordo, Pouco de acordo ou Nada de acordo).

Para coñecer con máis detalle o que se pretendeu medir con cada unha das subescalas creadas pode consultarse o Anexo III.

Escala	Fiabilidade (α de Cronbach)	Subescala	Ítems
Compoñente afectivo	$\alpha = 0,756$	Apertura e disposición Flexibilidade e distanciamento Autoconfianza Respecto Empatía Desfrute	15
Compoñente condutual	$\alpha = 0,706$	Adecuación contextual Xestión e resolución de problemas Análise e planificación Interpretación Planificación Adaptación Xestión da comunicación non verbal Xestión da comunicación verbal Aproximación ó coñecemento Identificación de semellanzas e diferenzas Abstracción e predición Modificación e verificación	24
Compoñente cognitivo	$\alpha = 0,783$	Identidade cultural Cultura material Cultura comunicativa	11

Táboa 3. Descrición do Bloque II do cuestionario empregado. Elaboración propia

3.4. Análise de datos

Os datos foron analizados mediante o programa estatístico SPSS 19.0 para Windows. Para o estudo da interacción entre variables realizouse unha análise de varianza (ANOVA) e o procedemento proba T de Student para aquelas variables que mostraron diferenzas significativas.

As variables independentes empregadas foron:

- A idade
- O sexo
- A pertenza a unha cultura maioritaria ou minoritaria
- A frecuencia de contacto con persoas doutras culturas
- Os motivos polos que se dan esas relacións
- A crenza ou non de que en Galicia existen situacións de discriminación cara a persoas doutras culturas

4. RESULTADOS

4.1. Análise das variables sociodemográficas

A continuación presentamos os resultados relativos ás variables sociodemográficas.

A idade. A media da nosa mostra é de 16,4 anos.

O sexo. O 50% da mostra estaba formada por homes, mentres que as mulleres representaban o 46,2% e as persoas con outro xénero o 3,8%.

A pertenza a unha cultura maioritaria ou minoritaria. O 96,2% da mostra pertence a unha cultura maioritaria no seu contorno máis próximo.

A frecuencia de contacto con persoas doutras culturas. A resposta máis habitual foi “contactos esporádicos” cun 40,4%, seguida por “raros ou non existen” (26,9%) e “frecuentes” (25%). Soamente o 7,7% consideran que os seus contactos con persoas doutras culturas son “habituais”.

Os motivos polos que se dan esas relacións. O 46,2% afirmou que o motivo das súas relacións con persoas doutras culturas é “por amizade”, seguido dun 36,5% que os atribúe a “compañeiros/as (actuais ou pasados) durante os seus anos de escolaridade”. O 11,5% afirma que “non existen” e o 5,8% que se deben a “lazos familiares”.

A crenza ou non de que en Galicia existen situacións de discriminación cara a persoas doutras culturas. O 53,8% da mostra considera que en Galicia existen situacións de discriminación cara a persoas doutras culturas, mentres que o 46,6% rexeita esta afirmación. Tras ser preguntados por unha situación de discriminación (resposta aberta), recibíronse 8 respostas, entre as que atopamos dúas alusións ós e ás inmigrantes procedentes de África, dúas persoas que afirman que existe discriminación en Galicia de igual xeito que existe en todo o mundo, dúas alusións a discriminación por motivo de raza ou etnia (persoas negras e xitanas), unha á relixión islámica e unha persoa que detecta situacións de discriminación “castelanizadoras” (Informante I.16).

Destaca unha das respostas por xustificar as situacións de discriminación (Informante I.12):

“Non son totalmente aceptados debido a que moitos galegos consideramos que nos quitan traballo e moitos deles veñen a gañar diñeiro á custa do noso Estado e regresan ao seu país para investilo. Polo que se favorecen da nosa economía e non melloran da mesma maneira a nosa”.

4.2. Análise dos resultados globais

Os resultados obtidos polo conxunto da mostra indican unha puntuación medio-alta nos compoñentes afectivo ($\bar{X}=2,32$ dun máximo de 3 puntos) e cognitivo ($\bar{X}=2,24$). Porén, a media de puntuación no compoñente condutual é notablemente inferior ($\bar{X}=1,72$).

	Compoñente afectivo	Compoñente condutual	Compoñente cognitivo
Media	2,322	1,728	2,245
Desviación típica	0,362	0,287	0,402

Táboa 4. Resultados globais por compoñente. Elaboración propia

Os resultados confirman a hipótese de que o alumnado presenta carencias na súa competencia comunicativa intercultural e, en concreto, localízanse dentro do compoñente condutual, sendo os resultados dos outros compoñentes relativamente favorables.

As carencias están presentes en seis dos doce subcompoñentes deste ámbito: adaptación contextual (ítem 16), análise e planificación (ítems 21 e 22), adaptación (ítem 27), xestión da comunicación non verbal (ítem 28), xestión da comunicación verbal (ítem 30) e abstracción e predición (ítem 39).

A continuación, na Táboa 5, especificanse os resultados das preguntas desta dimensión (resaltamos en negra e cursiva aqueles ítems que foron deseñados para ser codificados de xeito inverso na escala).

ÍTEM	MOI DE ACORDO	ALGO DE ACORDO	POUCO DE ACORDO	NADA DE ACORDO
Adaptación contextual				
16	69,2%	28,8%	1,9%	-
17	46,2%	46,2%	3,8%	3,8%
Xestión e resolución de problemas				
18	25%	44,2%	21,2%	9,6%
19	32,7%	44,2%	19,2%	3,8%
Análise e planificación				
20	9,6%	34,6%	32,7%	23,1%
21	11,5%	32,7%	42,3%	13,5%
22	21,2%	57,7%	13,5%	7,7%
Interpretación				
23	23,1%	65,4%	9,6%	1,9%
24	23,1%	50%	21,2%	5,8%
Adaptación				
25	40,4%	38,5%	13,5%	7,7%
26	38,5%	44,2%	15,4%	1,9%
Xestión da comunicación non verbal				
27	5,8%	34,6%	38,5%	21,2%
28	44,2%	42,3%	11,5%	1,9%
Xestión da comunicación verbal				
29	38,5%	53,8%	5,8%	1,9%
30	34,6%	53,8%	11,5%	-
Aproximación ó coñecemento				
31	21,2%	51,9%	19,2%	7,7%
32	48,1%	42,3%	9,6%	-
33	19,2%	55,8%	17,3%	7,7%
34	34,6%	48,1%	15,4%	1,9%
Identificación de semellanzas e diferenzas				

35	-	25%	48,1%	26,9%
36	19,2%	55,8%	15,4%	9,6%
Abstracción e predición				
37	21,2%	63,5%	13,5%	1,9%
38	7,7%	38,5%	40,4%	13,5%
Modificación e verificación				
39	17,3%	61,5%	19,2%	1,9%

Táboa 5. Compoñente condutual. Elaboración propia

Na Táboa 6, referida ó compoñente afectivo, destacan como fortalezas as subescalas de empatía e desfrute por obter resultados positivos en todas as cuestións que as conforman (aínda que tamén son salientables algunhas preguntas relacionadas coa apertura e disposición, a autoconfianza e o respecto). A subescala do compoñente afectivo na que se rexistraron os resultados menos positivos é a de flexibilidade e distanciamento.

ÍTEM	MOI DE ACORDO	ALGO DE ACORDO	POUCO DE ACORDO	NADA DE ACORDO
Apertura e disposición				
1	53,8%	40,4%	5,8%	-
2	9,6%	9,6%	17,3%	63,5%
3	59,6%	28,8%	9,6%	1,9%
Flexibilidade e distanciamento				
4	5,8%	21,2%	53,8%	19,2%
5	17,3%	63,5%	9,6%	9,6%
Autoconfianza				
6	44,2%	46,2%	9,6%	-
7	59,6%	34,6%	5,8%	-
8	15,4%	55,8%	25%	3,8%
Respecto				
9	71,2%	23,1%	3,8%	1,9%
10	9,6%	13,5%	19,2%	57,7%
11	3,8%	19,2%	40,4%	36,5%
Empatía				
12	65,4%	30,8%	1,9%	1,9%
Desfrute				
13	5,8%	3,8%	32,7%	57,7%
14	53,8%	44,2%	1,9%	-
15	3,8%	7,7%	17,3%	71,2%

Táboa 6. Compoñente afectivo. Elaboración propia

Dentro do compoñente cognitivo, as fortalezas localízanse nas subescalas de identidade cultural e cultura material. O ítem deste compoñente no que peores

resultados se obtiveron é o 50, pertencente á subescala de cultura comunicativa (ver Táboa 7).

ÍTEM	MOI DE ACORDO	ALGO DE ACORDO	POUCO DE ACORDO	NADA DE ACORDO
Identidade cultural				
40	34,6%	50%	13,5%	1,9%
41	57,7%	38,5%	3,8%	-
42	51,9%	46,2%	-	1,9%
43	38,5%	42,3%	13,5%	5,8%
Cultura material				
44	55,8%	38,5%	5,8%	-
45	76,9%	15,4%	7,7%	-
46	23,1%	53,8%	15,4%	7,7%
47	17,3%	63,5%	9,6%	9,6%
Cultura comunicativa				
48	34,6%	51,9%	9,6%	3,8%
49	36,5%	46,2%	17,3%	-
50	17,3%	50%	25%	7,7%

Táboa 7. Compoñente cognitivo. Elaboración propia

4.3 Análise da interacción entre as variables

A análise das varianzas (ANOVA) permitiunos comprobar que non existen diferenzas significativas nos resultados obtidos en cada un dos tres compoñentes atendendo ás variables sociodemográficas, agás no caso da crenza de que existen situacións de discriminación en Galicia.

VARIABLES	AFECTIVO		CONDUTUAL		COGNITIVO	
	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.
Grupo (A/B)	0,180	0,836	0,098	0,907	0,537	0,588
Idade	1,002	0,375	0,991	0,378	0,476	0,624
Sexo	2,878	0,66	0,711	0,496	1,412	0,253
Pertences a unha cultura non maioritaria no teu contorno máis próximo?	0,031	0,861	0,089	0,766	0,01	0,921
Os teus contactos con persoas pertencentes a outras culturas son:	0,377	0,77	0,146	0,931	1,134	0,345
Estas relacións adoitan darse por motivos:	0,843	0,477	0,102	0,958	1,963	0,132
Cres que en Galicia existen situacións de discriminación cara ás persoas doutras culturas?	0,06	0,807	0,529	0,471	4,48	0,039

Táboa 8. Análise da interacción entre variables. Elaboración propia

Polo tanto, confírmase a hipótese de que non existen diferenzas significativas con respecto ó sexo e descártanse as seguintes hipóteses:

- Existe correlación entre a competencia comunicativa intercultural e a frecuencia de contacto con persoas doutras culturas.
- O alumnado cuxas relacións con persoas doutras culturas sexan por motivos familiares ten unha maior competencia comunicativa intercultural.

A única variable sociodemográfica na que se detectaron diferenzas significativas foi a creenza ou non de que en Galicia existen situacións de discriminación cara ás persoas doutras culturas. En concreto, as diferenzas atopáronse no compoñente cognitivo.

Tras aplicar a proba T de Student (Táboa 9), detectamos que o alumnado que afirma que existen situacións de discriminación obtivo unha puntuación superior ($\bar{X}=2,35$) que o que pensa que non existen ($\bar{X}=2,12$). Polo tanto, confirmamos a hipótese de que o alumnado que considera que non existe discriminación ten unha competencia comunicativa intercultural inferior.

Existen situacións de discriminación en Galicia?	Número de respostas	Puntuación compoñente cognitivo	Desviación típica
Si	28	2,3506	0,30274
Non	24	2,1212	0,47174

Táboa 9. Proba T (compoñente cognitivo). Elaboración propia

5. DISCUSIÓN E CONCLUSIÓNS

O presente traballo analizou a competencia comunicativa intercultural do alumnado de 1º de Bacharelato do CPR Plurilingüe La Salle a través dun cuestionario elaborado adaptando a Intercultural Communicative Competence Scale de González Plasencia (2019).

Os resultados obtidos indican que a competencia comunicativa intercultural do alumnado analizado é relativamente alta no tocante ós compoñentes afectivo e cognitivo. Non obstante, constatouse a existencia de deficiencias nas destrezas interculturais, é dicir, no compoñente condutual da CCI. Polo tanto, sería preciso reforzar desde o sistema educativo as destrezas desta área, especialmente naqueles subcompoñentes nos que se detectaron as carencias máis significativas: adaptación contextual, análise e planificación, adaptación, xestión da comunicación non verbal, xestión da comunicación verbal e abstracción e predición.

En canto á interacción entre as variables, púxose de manifesto que o alumnado que é consciente de que existen situacións de discriminación cara a persoas doutras culturas ten unha maior CCI. Neste sentido, consideramos que é preciso un maior esforzo por parte do conxunto do profesorado para dar a coñecer e favorecer a reflexión sobre as situacións de discriminación existentes.

A pesar de que nesta investigación non se atopou correlación entre o nivel de exposición a persoas doutras culturas e a competencia comunicativa intercultural, dada a existencia doutros estudos que sinalan esta relación consideramos preciso afondar nesta cuestión antes de desbotar por completo esta hipótese. Entre os estudos ós que nos referimos destacan o realizado por Vilà (2006) en Cataluña, que demostrou que os e as estudantes que teñen relacións de amizade con persoas doutras culturas obteñen

mellores puntuacións na escala de competencia intercultural e o de Sanhueza e Cardona (2009), que determina que unha maior experiencia con culturas diferentes favorece a sensibilidade intercultural. Tamén é destacable a investigación realizada por Ruiz-Bernardo et al. (2014) en Castelló, que descubriu que o alumnado que pasou máis de tres meses no estranxeiro ten unha capacidade de comunicación intercultural máis desenvolvida.

Igualmente, mentres que esta investigación non atopou diferenzas significativas con respecto á relación entre o sexo e a competencia intercultural, Vilà (2006) apunta que as rapazas teñen unha maior sensibilidade cultural que os rapaces, e Sanhueza e Cardona (2009) confirman que existen diferenzas segundo o sexo, xa que observaron algúns aspectos nos que a competencia das rapazas era superior e outros nos que a dos rapaces era superior. Polo tanto, estimamos oportuno continuar estudando a relación entre o sexo e a competencia comunicativa intercultural, especialmente tendo en conta a existencia de persoas de xénero non binario.

Dadas as limitacións do estudo en canto ó tamaño e diversidade da mostra, consideramos conveniente continuar avanzando nesta liña de investigación. En concreto, sería preciso aplicar o cuestionario en centros de diferentes características (por exemplo, no medio rural) e en alumnado de varios cursos. Outra limitación do estudo que recomendamos que se teña en conta en futuros traballos é a ausencia de entrevistas que nos permitan afondar nas respostas do cuestionario.

Por outra banda, consideramos de vital importancia analizar a capacidade de comunicación intercultural do profesorado en activo e do alumnado de Maxisterio e do Mestrado de Profesorado de Secundaria de xeito que se poidan detectar e traballar nas áreas de mellora correspondentes.

Por último, resultaría interesante replicar en centros galegos investigacións relacionadas co impacto dos intercambios internacionais (tanto en alumnado como profesorado), do emprego de redes sociais e dos cursos específicos de comunicación intercultural, como as citadas no apartado correspondente.

BIBLIOGRAFÍA

- Ballesteros Moscosio, M.A. e Fontecha Blanco, E. (2019). Competencia Intercultural en Secundaria: Miradas entrelazadas de profesores y estudiantes hacia personas de otras culturas y creencias. *Tendencias Pedagógicas*, 33, 18-36.
- Byram, M. e Zarate, G. (1997). Defining and assessing intercultural competence: some principles and proposals for the European context. *Language Teaching*, 29, 14-18.
- Byram, M., Grivkova, B. e Starkey, H. (2002). *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching. A Practical Introduction for Teachers*. Estrasburgo: Consello de Europa.
- Clouet, R. (2012). Studying the role of intercultural competence in language teaching in upper secondary education in the Canary Islands, Spain. *Onomázein*, 26 (2), 309-334.
- Consello de Europa (2001). *Common European Framework for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Estrasburgo: Consello de Europa.
- Consello de Europa (2018). *Common European Framework for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors*. Estrasburgo: Consello de Europa.
- Coste, D., Moore, D. e Zarate, G. (2009). *Plurilingual and Pluricultural Competence. Studies Towards a Common European Framework of Reference for Language Learning and Teaching*. Estrasburgo: Consello de Europa.

- Decreto 86/2015, do 25 de xuño, polo que se establece o currículo da educación secundaria obrigatoria e do bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia. *Diario Oficial de Galicia*, núm. 120, do 29 de xuño de 2015. Recuperado de:
https://www.edu.xunta.gal/portal/sites/web/files/20150629_curriculo_eso_bach.pdf
- DAES (2019). *Total international migrant stock*. Nova York: Nacións Unidas. Recuperado de: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.asp>
- Fantini, A. (2009). Assessing Intercultural Competence. Issues and Tools. En D. Deardorff (2009). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence* (pp. 457-476). Thousand Oaks: SAGE.
- González Plasencia, Y. (2016). Intercultural Communicative Competence Scale: Una Herramienta para medir la competencia intercultural en E/LE. En N. Domínguez, M.C. Fernández e J.L. García (Coord.). *Innovación y desarrollo del español como lengua extranjera* (pp. 167-187). Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- González Plasencia, Y. (2019). *La comunicación intercultural en la enseñanza de lenguas*. Berlín: Peter Lang.
- He, Y., Lundgren, K. e Pynes, P. (2017). Impact of short-term study abroad program: Inservice teachers' development of intercultural competence and pedagogical beliefs. *Teaching and Teacher Education*, 6, 147-157.
- Hernández Bravo, J.A. (2011). *La competencia intercultural en alumnado de educación primaria: diseño y evaluación de un plan de intervención para su desarrollo*. (Tese de doutoramento). Universitat d'Alacant, Alacant. Recuperado de:
https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/23655/1/Tesis_Hernandez_Bravo.pdf
- INE (2019). *Estadística de migraciones*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- Jin, S. (2015). Using Facebook to Promote Korean EFL Learners's Intercultural Competence. *Language Learning & Technology*, 19 (3), 38-51.
- Lázár, I. (2015). EFL learners' intercultural competence development in an international web collaboration project. *The Language Learning Journal*, 43 (2), 208-221.
- Lokkesmoe, K.J., Kuchinke, P. e Ardichvili, A. (2016). Developing cross-cultural awareness through foreign immersion programs: Implications of university study abroad research for global competency development. *European Journal of Training and Development*, 40 (3), 155-170.
- Messina, C. (2015). Evaluar la conciencia intercultural. Una evaluación guiada. *marcoELE. Revista de Didáctica Español Lengua Extranjera*, 20, 1-31.
- Ministerio de Educación e Formación profesional (2019). *Enseñanzas no universitarias. Alumnado matriculado*. Madrid: Subdirección Xeral de Estatística e Estudos.
- Ministerio de Industria, Comercio e Turismo (2019). *Informes de comercio exterior*. Madrid: S. G. Estudios y Evaluación de Instrumentos de Política Comercial.
- Özdemir, E. (2017). Promoting EFL learners' intercultural communication effectiveness: a focus on Facebook. *Computer Assisted Language Learning*, 30 (6), 510-258.
- Paricio, M.S. (2014). Competencia intercultural en la enseñanza de lenguas. *Porta Linguarum*, 21, 215-226.
- Ruiz-Bernardo, P., Sanchiz-Ruiz, M.L. e Gil-Gómez, J. (2014) Study of intercultural sensitivity among young people in the province of Castellón, Spain. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 135, 318-323.
- Sanhueza, S. e Cardona, M.C. (2009). Evaluación de la sensibilidad intercultural en alumnado de educación primaria escolarizado en aulas culturalmente diversas. *Revista de Investigación Educativa*, 27 (1), 247-262.
- Sercu, L. (Coord.) (2005). Teaching Foreign Languages in an Intercultural World. En L. Sercu, E. Bandura, P. Castro, L. Davcheva, Ch. Laskaridou, U. Lundgren, M. Méndez García e P. Ryan. *Teaching Foreign Languages in an Intercultural World* (pp. 1-18). Clevedon: Multilingual Matters.

- Spitzberg, B.H e Chagnon, G. (2009). *Conceptualizing Intercultural Competence*. En K.D. Deardorff (2009). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence* (pp. 2-51). Thousand Oaks: SAGE.
- Spychala, M. (2007). La evaluación de la competencia intercultural basada en algunos manuales de la enseñanza de lengua española como lengua extranjera. En S. Pastor Cesteros e S. Roca Marín (Eds.). *La evaluación en el aprendizaje y la enseñanza del español como LE/L2*. (pp. 579-585). Alacant: Unisersitat d'Alacant.
- Toyoda, E. (2016). Intercultural knowledge, awareness and skills observed in a foreign language classroom. *Intercultural Education*, 27 (6), 505-516.
- Vilà, R. (2006). Intercultural Sensitivity of Teenagers: A Study of Educational Necessities in Catalonia. *Intercultural Communication Studies*, XV (2), 16-22.
- Wang, Y. e Kulich S.J. (2015) Does context count? Developing and assessing intercultural competence through an interview- and model-based domestic course design in China. *International Journal of Intercultural Relations*, 48, 38-57.

ANEXO I. CUESTIONARIO INICIAL (ICCS)

A continuación encontrará una serie de afirmaciones sobre la comunicación intercultural. No hay respuestas correctas o incorrectas. Por favor, **rellene el cuestionario rápidamente** y marque la primera impresión, indicando la frecuencia con la que realiza dicha afirmación. Muchas gracias por su cooperación y ayuda. (Marca con una X el número correspondiente a tu respuesta)

1= casi nunca \longleftrightarrow 5= casi siempre

Cuando estoy con personas de otras culturas...

1. Mantengo mi manera de ser y mi comportamiento habitual.	1	2	3	4	5
2. Presto atención a las señales que proporcionan sobre mi comportamiento.	1	2	3	4	5
3. Me pasa desapercibido si se sienten a gusto conmigo.	1	2	3	4	5
4. Si no entiendo algún comportamiento, les pido que me expliquen por qué en su cultura se comportan así.	1	2	3	4	5
5. Utilizo diferentes estrategias (humor, explicaciones, etc.) para rebajar el estrés que se puede producir durante la interacción.	1	2	3	4	5
6. Interpreto su comportamiento desde mi perspectiva cultural.	1	2	3	4	5
7. Evito hacer juicios rápidos sobre las personas con las que estoy.	1	2	3	4	5
8. Explico aquellos aspectos de mi cultura que pueden entorpecer la interacción o que intuyo que no van a entender.	1	2	3	4	5
9. Califico a estas personas según los valores y creencias de mi cultura.	1	2	3	4	5
10. Comparo mi comportamiento con el suyo.	1	2	3	4	5
11. Experimento con diferentes maneras de comportarme para saber cuál es la más adecuada.	1	2	3	4	5
12. Recuerdo mis experiencias interculturales previas que tuvieron éxito para ser más efectivo.	1	2	3	4	5
13. Intento descubrir los objetivos y los propósitos que tienen las otras personas en la interacción.	1	2	3	4	5
14. No presto atención a su manera de pensar o a cómo se sienten durante la interacción.	1	2	3	4	5

Cuando me comunico con gente de otras culturas...

15. Utilizo los mismos gestos, distancias, posturas o contacto visual que cuando hablo con gente de mi cultura.	1	2	3	4	5
16. Pido ayuda a mis interlocutores cuando dicen algo que no entiendo (que repitan, simplifiquen lo que han dicho, etc.).	1	2	3	4	5
17. Analizo previamente la situación y aquellos aspectos que puedan influir en la comunicación.	1	2	3	4	5
18. Evoco conversaciones interculturales previas que tuvieron éxito para ser más efectivo.	1	2	3	4	5
19. Presto atención al contexto para entender aspectos que no comprendo.	1	2	3	4	5
20. Evito las expresiones y las palabras ambiguas o difíciles de comprender.	1	2	3	4	5
21. Ignoro los gestos, las posturas o las miradas que no entiendo.	1	2	3	4	5

22. Respeto las reglas de cortesía de mi idioma.	1	2	3	4	5
23. Mantengo mi estilo comunicativo, por ejemplo, si yo hablo de manera formal lo conservo aunque ellos hablen de manera más coloquial.	1	2	3	4	5
24. No distingo si me transmiten informaciones objetivas o juicios de valor.	1	2	3	4	5
25. Comparo la comunicación no verbal (gestos, miradas, distancias, posturas, etc.) de mi interlocutor con lo adecuado a esa situación en mi cultura.	1	2	3	4	5
26. Adapto mis intervenciones al receptor si creo que no me entiende (hablo más lento, hago más pausas, pronuncio con más detalle, etc.).	1	2	3	4	5
27. Comparo la manera de comunicarse de mi interlocutor con la adecuada a esa situación en mi cultura.	1	2	3	4	5
28. Emito señales a mi interlocutor para que sepa que estoy prestando atención.	1	2	3	4	5

Quando quiero conocer otras culturas...

29. Reflexiono sobre la influencia que tiene mi propia cultura en cómo percibo las demás.	1	2	3	4	5
30. Formulo reglas que me ayuden a predecir hechos culturales desconocidos.	1	2	3	4	5
31. Solo doy importancia a las diferencias que hay con mi cultura.	1	2	3	4	5
32. Diferencio entre comportamientos que son personales, culturales y universales.	1	2	3	4	5
33. Compruebo si mis interpretaciones sobre esa cultura son precisas hablando con gente de esa misma cultura.	1	2	3	4	5
34. Analizo las costumbres y los hábitos de la gente de esa cultura desde la perspectiva de mi cultura.	1	2	3	4	5
35. Pregunto las cosas que quiero saber a la gente de esa cultura.	1	2	3	4	5
36. Reflexiono sobre las dificultades que me puedo encontrar.	1	2	3	4	5
37. Me baso en los estereotipos que conozco sobre esa cultura.	1	2	3	4	5
38. Comparo la otra cultura con la mía y establezco semejanzas y diferencias.	1	2	3	4	5
39. Asumo que las diferencias culturales no afectan a cómo me perciben los demás.	1	2	3	4	5
40. Participo de la visión del mundo que tiene la gente de esa cultura aunque eso suponga dejar de lado la mía.	1	2	3	4	5
41. Comparto mis opiniones sobre aspectos culturales con gente de esa cultura.	1	2	3	4	5
42. Reflexiono sobre lo que ya sé de esa cultura cuando encuentro información desconocida.	1	2	3	4	5
43. Me apoyo en los conocimientos que tengo sobre otras culturas para interpretar aquello que no entiendo.	1	2	3	4	5
44. Comparo la jerarquía en las relaciones sociales de esa cultura con la mía.	1	2	3	4	5
45. Formulo hipótesis sobre aquellos hechos culturales que no comprendo.	1	2	3	4	5
46. Recorro a distintas fuentes (cine, televisión, prensa, radio, etc.) para tener una visión más completa.	1	2	3	4	5

CAMPUS DE EDUCACIÓN INTERCULTURAL

A continuación encontrará una serie de afirmaciones sobre la comunicación intercultural. No hay respuestas correctas o incorrectas. Por favor, **rellene el cuestionario rápidamente** y marque la primera impresión, indicando su grado de acuerdo sobre dicha afirmación. Muchas gracias por su cooperación y ayuda. (Marca con una X el número correspondiente a tu respuesta)

1= Muy en desacuerdo ←————→ 5= muy de acuerdo

1. Soy una persona abierta con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
2. Me resulta muy difícil hablar en frente de personas de otras culturas.	1	2	3	4	5
3. Respeto los valores de las personas de otras culturas.	1	2	3	4	5
4. Me altero fácilmente cuando interactúo con personas de otras culturas.	1	2	3	4	5
5. Tengo interés por descubrir cómo funcionan otras culturas.	1	2	3	4	5
6. Cuando estoy rodeado de gente de diferentes orígenes culturales siento que mis valores son amenazados.	1	2	3	4	5
7. Siempre sé qué decir cuando hablo con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
8. Estoy dispuesto a distanciarme de mi identidad cultural para comprender mejor otras culturas.	1	2	3	4	5
9. Siempre que puedo intento conocer gente con diferentes experiencias culturales.	1	2	3	4	5
10. Puedo ser tan sociable como quiera cuando interactúo con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
11. Me siento seguro cuando hablo con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
12. Disfruto interactuando con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
13. Evito aquellas situaciones en las que tendré que tratar con compañeros con culturas diferentes a la mía.	1	2	3	4	5
14. Estoy abierto a plantearme mis valores y mis prácticas culturales si conozco otras realidades que me convencen más.	1	2	3	4	5
15. Respeto la manera de comportarse de personas de diferente cultura a la mía.	1	2	3	4	5
16. No aceptaría las opiniones de gente de diferentes culturas a la mía.	1	2	3	4	5
17. Confío en mi capacidad para superar las dificultades que se presenten en la interacción con gente de otras culturas (incertidumbre, ansiedad, críticas, etc.).	1	2	3	4	5
18. Pienso que la gente de otras culturas es cerrada, intolerante.	1	2	3	4	5
19. Normalmente doy respuestas positivas a personas con una cultura diferente a la mía durante la interacción.	1	2	3	4	5
20. No me gusta estar con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
21. Tengo en cuenta los sentimientos de mi interlocutor cuando hablo con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
22. Normalmente me siento poco útil cuando interactúo con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
23. Disfruto de las diferencias que hay entre mis compañeros con una cultura diferente a la mía.	1	2	3	4	5
24. Estoy bastante seguro de mí mismo cuando interactúo con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5
25. Tengo en cuenta que mis actos influyen en la vida de los demás.	1	2	3	4	5
26. Me resulta muy difícil adaptarme a otras culturas.	1	2	3	4	5
27. Aprecio la diversidad cultural porque es una condición propia del ser humano.	1	2	3	4	5
28. Pienso que mi cultura es mejor que otras.	1	2	3	4	5
29. Normalmente me desanimo cuando estoy con gente de otras culturas.	1	2	3	4	5

A continuación encontrará una serie de afirmaciones sobre la comunicación intercultural. No hay respuestas correctas o incorrectas. Por favor, rellene el cuestionario rápidamente y marque la primera impresión, indicando cuánto conoce dichos hechos. Muchas gracias por su cooperación y ayuda. (Marca con una X el número correspondiente a tu respuesta)

1= casi nada ←————→ 5= mucho

1. Conozco el papel de las instituciones y de la política en la evolución de las culturas.	1	2	3	4	5
2. Conozco la diversidad lingüística de mi propio entorno.	1	2	3	4	5
3. Conozco países en los que hay más de una cultura.	1	2	3	4	5
4. Conozco las creencias religiosas de otras culturas.	1	2	3	4	5
5. Conozco algunos elementos (tradiciones, gastronomía, etc.) que mi cultura ha proporcionado a otras.	1	2	3	4	5
6. Conozco algunas diferencias en la expresión de las emociones en otras lenguas.	1	2	3	4	5
7. Conozco qué es una cultura y puedo dar una definición.	1	2	3	4	5
8. Conozco otras lenguas en las que aspectos como quién puede hablar, quién empieza a hablar o cuándo se puede hablar son diferentes a los de la mía.	1	2	3	4	5
9. Conozco temas o comportamientos que en otras culturas son tabúes.	1	2	3	4	5
10. Conozco estereotipos que las personas de otras culturas tienen con respecto a la mía.	1	2	3	4	5
11. Conozco estrategias que permiten resolver conflictos o malentendidos culturales.	1	2	3	4	5
12. Conozco ciertos hábitos lingüísticos (saludarse, despedirse, ser cortés, etc.) que son diferentes en otras lenguas.	1	2	3	4	5
13. Conozco las manifestaciones artísticas de otras culturas.	1	2	3	4	5
14. Conozco las principales características de mi cultura.	1	2	3	4	5
15. Conozco prácticas sociales o costumbres de mi cultura que son diferentes a las de otras culturas.	1	2	3	4	5
16. Conozco algunos hechos históricos que han tenido influencia en la evolución de las culturas.	1	2	3	4	5
17. Conozco cómo influyen la lengua y la cultura en la construcción de la identidad de las personas.	1	2	3	4	5
18. Conozco qué culturas han influido en mi cultura.	1	2	3	4	5
19. Conozco gestos que tienen significados diferentes en otras culturas.	1	2	3	4	5
20. Conozco rutinas o hábitos diarios que en otras culturas se realizan de manera diferente respecto a la mía.	1	2	3	4	5
21. Conozco culturas en las que se habla más de una lengua.	1	2	3	4	5
22. Conozco (en mi propia cultura o en otras) prácticas culturales que varían en función de los grupos sociales o generacionales.	1	2	3	4	5

Por favor, complete la siguiente información. Los datos proporcionados se tratarán de manera totalmente anónima con objetivos puramente investigadores.

1. Edad:

2. Sexo:

Hombre	☐
Mujer	☐

3. Nacionalidad:

4. Nivel de estudios: *(marque con una X su situación personal)*

Estudios obligatorios	☐
Estudios universitarios (aún sin posesión de un título universitario)	☐
Graduado (ya posee algún título universitario)	☐
Posgraduado (posee algún título universitario y algún máster)	☐
Doctor	☐

5. ¿Qué idiomas conoce? *(Rellene la siguiente tabla escribiendo la(s) lengua(s) que habla y marque con una X el nivel)*

Idioma	Básico	Intermedio	Avanzado	Nativo
	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐

6. ¿Ha estado usted en un país diferente al de su nacionalidad? (No importa el motivo de la estancia: trabajo, estudio, ocio, visitar a familiares, etc.)

Sí	
No	

Si responde SÍ continúe en la pregunta 7; si responde NO continúe en la 8.

7. Indique los países en los que ha estado, la duración de la estancia así como el tiempo que hace que tuvo lugar ese viaje. (No importa el motivo de la estancia: trabajo, estudio, ocio, visitar a familiares, etc.)

País (si ha estado en un país varias veces, especificar cada una)	Duración de la estancia					Cuánto tiempo hace que tuvo lugar la estancia		
	Menos de 1 mes	Entre 1 y 3 meses	Entre 3 y 6 meses	Entre 6 y 12 meses	Más de 1 año	Últimos 12 meses	Entre 12 meses y 3 años	Hace más de 3 años

8. En el futuro, ¿le gustaría trabajar o estudiar en un país diferente al de su nacionalidad?

Sí	
No	

9. ¿Con qué cultura/s se identifica? (Puede escribir varias)

10. ¿Tiene usted conocidos de una cultura diferente a la suya? (Nota: Por "conocidos" se entiende personas con las que usted tiene una relación habitual en su vida diaria, es decir, aquellos con los que tiene contacto frecuente, bien cara a cara o a través de medios de comunicación –teléfono, redes sociales, etc.-).

	Sí	No
Vecinos		
Conocidos (de una asociación, de un grupo, de un equipo, etc.)		
Compañeros de clase		
Compañeros de trabajo		
Amigos cercanos		
Relación amorosa		
Familiares		

Muchas gracias por su colaboración. Su ayuda es de gran valor para nuestro trabajo. Para cualquier consulta, puede dirigirse a yeraygoncia@usal.es

ANEXO II: CUESTIONARIO EMPREGADO NA INVESTIGACIÓN

O obxectivo do seguinte cuestionario é realizar un estudo sobre a capacidade de comunicación intercultural do alumnado de Bacharelato como proxecto final do Mestrado de Profesorado de Educación Secundaria.

Non hai respostas correctas nin incorrectas ás preguntas do cuestionario. Por favor, contesta con sinceridade. Recorda que as respostas **son completamente anónimas**.

Preguntas previas

Idade:

Xénero

Home Muller Outro

Pertences a unha cultura non maioritaria no teu contorno máis próximo?

Si Non

Os teus contactos con persoas pertencentes a outras culturas son:

Habituais Frecuentes Esporádicos Raros ou non existen

Estas relacións adoitan darse por motivos...

Familiares De amizade Por ser compañeiros/as (ou ter sido) nos meus anos de escolaridade Non existen

Cres que en Galicia existen situacións de discriminación cara ás persoas doutras culturas?

Si Non

Se coñeces algunha, explícaa a continuación:

Instrucións

Responda as seguintes cuestións marcando cun X de acordo ó seguinte criterio:

- 1) Nada de acordo
- 2) Pouco de acordo
- 3) Algo de acordo.
- 4) Moi de acordo.

COMPONENTE AFECTIVO

Apertura e disposición

1 2 3 4

1. Son unha persoa aberta coa xente doutras culturas.
2. Evito aquelas situacións nas que terei que tratar con compañeiros/as con culturas diferentes á miña.
3. Teño interese por descubrir como funcionan outras culturas

Flexibilidade e distanciamento

1 2 3 4

4. Resúltame moi difícil adaptarme a outras culturas.
5. Estou aberto/a a cuestionar os meus valores e prácticas culturais se coñezo outras realidades que me convencen máis.

Autoconfianza

1 2 3 4

6. Confío na miña capacidade para superar as dificultades que se presenten na interacción con xente doutras culturas (incerteza, ansiedade, críticas negativas, etc.).
7. Podo ser tan sociable como queira cando interactúo con xente doutras culturas.
8. Sempre sei que dicir cando falo con xente doutras culturas.

Respecto

1 2 3 4

9. Respecto o xeito de comportarse de persoas de diferente cultura á miña.
10. Penso que a miña cultura é mellor que outras.
11. Penso que a xente doutras culturas é pechada, intolerante.

Empatía

1 2 3 4

12. Teño en conta os sentimentos do meu interlocutor/a cando falo con xente doutras culturas.

Desfrute

1 2 3 4

13. Normalmente síntome inútil cando interactúo con xente doutras culturas.
14. Desfrute interactuando con xente doutras culturas.
15. Non me gusta estar con xente doutras culturas.

COMPONENTE CONDUCTUAL

Cando interactúo con persoas doutras culturas...

Adecuación contextual	1	2	3	4
16. ... manteño a miña maneira de ser e o meu comportamento habitual.				
17. ... Evito facer xuízos rápidos sobre elas.				
Xestión e resolución de problemas	1	2	3	4
18. ... se non entendo algún comportamento pídolles que expliquen por que na súa cultura se comportan así.				
19. ... utilizo diferentes estratexias (humor, explicacións, etc.) para rebaixar o estrés que se pode producir durante a interacción.				
Análise e planificación	1	2	3	4
20. ... non me dou conta de se se senten a gusto comigo ou non.				
21. ... comparo o meu comportamento co seu.				
22. ... presto atención ós indicios que proporcionan sobre o meu comportamento.				
Interpretación	1	2	3	4
23. ...analizo o contexto para entender aspectos que non comprendo.				
Planificación	1	2	3	4
24. ... analizo previamente a situación e o que pode influír na comunicación.				
Adaptación	1	2	3	4
25. ... adapto as miñas intervencións ó receptor/a se penso que non me entende (falo máis lento, fago máis pausas, pronuncio con máis detalle).				
26. ... manteño o meu estilo comunicativo, por exemplo, se habitualmente me expreso de maneira formal sigo facendo así aínda que eles/as falen de xeito máis coloquial.				
Xestión da comunicación non verbal	1	2	3	4
27. ... ignoro os xestos, as posturas ou as miradas que non entendo.				
28. ... emprego os mesmos xestos, distancias, posturas ou contacto visual que cando falo coa xente da miña cultura.				
Xestión da comunicación verbal	1	2	3	4
29. ... respecto as regras de cortesía do meu idioma.				
30. ... pido axuda ós meus interlocutores/as cando din algo que non entendo (que repitan, simplifiquen o que dixeron, etc.).				
Aproximación ó coñecemento	1	2	3	4
31. ... reflexiono sobre a influencia que ten a miña propia cultura en como percibo as demais.				

32. ... diferencio entre comportamentos que son persoais, culturais e universais.

33. ... reflexiono sobre as dificultades que podo atopar.

34. ... pregunto as cousas que quero saber á xente desa cultura.

Identificación de semellanzas e diferenzas

1 2 3 4

35. ... só dou importancia ás diferenzas que hai coa miña cultura.

36. ... comparo a outra cultura coa miña e establezo semellanzas e diferenzas.

Abstracción e predición

1 2 3 4

37. ... apóiome nos coñecementos que teño sobre outras culturas para interpretar aquilo que non entendo.

38. ... formulo regras que me axuden a predicir feitos culturais descoñecidos.

Modificación e verificación

1 2 3 4

39. ... trato de revisar o que xa sei sobre esa cultura cando atopo información descoñecida

COMPOÑENTE COGNITIVO

Identidade cultural

1 2 3 4

40. Coñezo rutinas ou hábitos diarios que noutras culturas se realizan de xeito diferente á miña.

41. Coñezo a diversidade lingüística do meu propio contorno

42. Coñezo as principais características da miña cultura.

43. Coñezo estereotipos que as persoas doutras culturas teñen con respecto á miña.

Cultura material

1 2 3 4

44. Coñezo que é unha cultura e podo dar unha definición.

45. Coñezo países nos que hai máis dunha cultura.

46. Coñezo algúns feitos históricos que tiveron influencia na evolución das culturas.

47. Coñezo (na miña propia cultura ou noutras) prácticas culturais que varían en función dos grupos sociais ou xeracionais.

Cultura comunicativa

1 2 3 4

48. Coñezo temas ou comportamentos que noutras culturas son tabú.

49. Coñezo certos hábitos lingüísticos (saudar, despedirse, ser cortés, etc.) que son diferentes noutras linguas.

50. Coñezo estratexias que permiten resolver conflitos ou malentendidos culturais.

ANEXO III: COMPOÑENTES DA ICCS

Compoñente afectivo	
Apertura e disposición	Capacidade para establecer e manter relacións interculturais.
Flexibilidade e distanciamento	Habilidade de deixar de lado os esquemas culturais propios e negociar uns que permitan a interacción
Autoconfianza	Seguridade do interlocutor nas súas propias capacidades para ser eficaz e aceptado nunha situación.
Respecto	Capacidade para suspender o xuízo.
Empatía	Consciencia da influencia que teñen os actos propios no interlocutor durante a interacción.
Desfrute	Capacidade de reaccionar positivamente en situacións multiculturais.
Compoñente condutual	
Estratexias interactivas	Habilidades condutuais
	Adecuación contextual.
	Xestión e resolución de problemas.
	Análise e planificación.
	Interpretación.
	Planificación.
	Habilidades comunicativas
	Adaptación.
	Xestión da comunicación non verbal.
	Xestión da comunicación verbal.
Estratexias nocionais	Aproximación ó coñecemento.
	Identificación de semellanzas e diferenzas.
	Abstracción e predición.
	Modificación e verificación.
Compoñente cognitivo	
Identidade cultural	Área de grande relevancia para a mediación intercultural ou a construción dunha terceira cultura.
Cultura material	Saberes non relacionados coa interacción comunicativa.
Cultura comunicativa	Saberes relacionados coa interacción comunicativa.

Fonte: González Plasencia (2016, pp. 178-182)